
STATYSTYKA LEŚNA

4. *Wiadomości Statystyczne niektórych Prowincyj Państwa Pruskiego z stosownemi Uwagami o Lasach i ich zagospodarowaniu.*

(a)

W chwili, w którą Prusy z pokrywaiący ich czas nieiaki pomroki, na nowo dawną świeżością błyszcząc zaczęły, i wielu z Rzeszy Niemieckiej w bliższe z tym Kraiem wstępują stosunki, nieobojętną będzie rzeczą dla Leśniczych mieć wiadomości o stanie i zagospodarowaniu Lasów Państwa tego.

Rząd Pruski łagodny i opiekuńczy dozwala czerpać tych wiadomości z Akt urzędowych i wystawiać je w właściwem świe-

(a) Artykuł ten wyjęty jest z Pisma periodycznego Niemieckiego pod Tytułem « *Annalen der Forst-und Jagdwissenschaft* » przez P. Laurop Radcę Leśnego Wielkiego Xięstwa Badeńskiego w Marburgu i Cassel wydawanego - zobacz rok 1815. Tom IV. Numer na Kwartał trzeci od stronicy 17. do 61. i Numer na Kwartał czwarty od stronicy 61. do 116.

tle, podczas kiedy wolność taka w inném Niemieckim Państwie wzbronionaby może była — dla czegożby téż dozwolić niemiał podług upodobania to ganić, co się zdaie bydz niewłaściwém, zwłaszcza gdy każdy iest przekonany, że dążenie Rządu do tego tylko celu zmierza, aby dobro kraiu pomnożyć, i że wszyscy chociażby nayostrzeysi krytycy, są zawsze gotowi naypiérwéy życie swe dla zachowania tego Rządu zachować. — Nikt zaś nieprzedsiębierze ganić rozporządzeń samego Rządu, czyli Administracyi naczelnéy leśney, lecz ta nagana ściąga się iedynie do tych podwładnych, którzy niechęcą wniysć i rozpoznać ducha tych rozporządzeń.

Rzut oka na powierzchnię Państwa Pruskiego (w takim stanie iak granice iego z początkiem roku 1815. ustanowione znayduią się) przekona nas, iż blisko szosta część téy powierzchni pod lasami zostaie. — Tak zbyteczna obszerność lasów, pochodzi: częścią z złego gruntu w niektórych prowincyach iak np. w *Marchii*, gdzie ten do niczego innego nie iest przydatny iak do uprawy leśnéy, częścią z niezaludnienia prowincyy: *Pomeranii--Litwy, Wschodnich i Zachodnich Prus* — częścią nareście z zaprowadzonych dawniéy urzędzeń

podług których żadna część lasu rudowaną czyli karczowaną byź niemogła, bez wyraźnego na to zezwolenia Rządu, które z wielką trudnością otrzymać było można.

Ważność téy gałęzi Administracyi kraio-
wéy, która się trudni szóstą prawie częścią
gruntu do Rządu i narodu należącego, nie-
wszłaby zapewne baczości Rządu, mniéy na-
wet od Pruskiego oświeconego, ze strony za-
tem Rządu tego, użyte zostały wszelkie środ-
ki, ażeby nietylko uprawę udoskonalic, ale
zarazem i dochody leśne pomnożyć. Zna-
czne bardzo koszta na to łożono, niezliczone
mnóstwo przepisów wydano, a przecieź ku
zamierzonemu celowi niewiele się zbliżono.
Leśnictwo powierzchownie ubarwione zosta-
ło w szatę doskonałości, lecz kto z nim bli-
żey iest obeznany, z łatwością pozna iego nie-
dokładności, iedynie tylko Rachunkowość i
Kassowość leśna, które w Państwie Pruskiem
szczególnie od dawna są zaprowadzone, coraz
więcący udoskonalonemi zostały. Przeszkody
sprzeciwiające się w tym zamiarom Rządu, po-
chodzą zapewne w większey części z następu-
jących przyczyn.

Nayprzod. Że Rząd Pruski od dawna był
szczególnie wojskowym, który téy części
wszystkie inne poświęcał, ztąd poszło osa-

dzenie wszystkich miéysc praktycznych iako to: nadleśniczych i nadleśnych w znaczney liczbie nieużytecznymi Subiektami. Zaden inny Rząd prócz Pruskiego nie miał urzędników leśnych z tak piękną powierzchowną postawą, lecz żaden też nie miał tyle nieczynnych i nieświadomych ludzi, za tak dobrą zapłatę. Jakże bowiem więcéy wymagać należało od człowieka? który blisko do trzydziestego piątego roku wieku swego, niebył niczem innem zatrudniony, iak w pyszno przybranych szatach, konno iézdzić pomiędzy *Berlinem*, *Zehlendorf* i *Coepenik*, a czasem Kuryerem do *Petersburga*, lub stać na straży w *Mittelwalde* i *Zessau* który, nietroszcząc się o nic, był pewnym swego zaopatrzenia, chociażby mózgownica iego zupełnie była próżną?

Powtóre. Z urzędzenia za nadto obszernych oddziałów i ogólnych dozorów.

Potrzebie. Z ograniczenia władzy nadleśniczych, a to iż w ogólności ich znościom ufać niechciano, przez co czynni i zdadni stali się nieużytecznymi, zwłaszcza w tenczas kiedy w Kamerze (teraźniéyszej władzy prowincjonalnéj) nieznaleźli przyzwoitego wsparcia, co nacyjęściéy zdarzało się, gdy w przedmiotach leśnych Radca inny, na przykład duchowny, dekret podpisywał.

Po czwarte. Z bardzo znaczney różnicy lasów które zaczęwszy od *Berlina*, *Litwy* aż *Fryzji Wschodniéy* i *Marchii* iednakowym sposobem urządzone zostały.

Po piąte. Z ubóstwa wielu okolic, gdzie biednego Włóścianina za iego robotę kosztem lasów nieprawnie nagrodzono.

Po szóste. Nakoniec z tą, że za nadto miłością własną zaślepieni, niechcieliśmy w niektórych okolicznościach iść za przykładem innych pomniéjszych państw.

Ażeby zaś czytelnik mógł osądzić tak powyższe iak i następnie uczynić się mające uwagi, wystawimy mu w przód obraz lasów Pruskich zastosowany do powierzchni i ludności każdéy prowincyi w szczególności.

Naypierwéy i naystosowniéy wypada nam zacząć od *Marchii staréy* ona to iest (że tego wyrazu użyjemy) sprężyna Państwa Pruskiego, zapomocą któręy wszelkie działania nawet i w Leśnictwie odbywają się, a Lasy iéy ile znacznemi nakładami uprawiane, tyle są też ważnemi, od nich to po większëy części Stolica Państwa Pruskiego zaopatrywana bywa. Lasy te około Stolicy, a tém samém pod okiem Głównego Rządu leśnego są położone, ztąd naturalnie wypływa, że z naywiększą troskliwością są chodowane. — W nich to nay-

więcý uskuteczniõ, szacowano, sadzono i siano, doœwiadczenia robiono i obrachowano tyle, że nicby nadzwyczajnego niebyło, gdyby te lasy, przez takie ró¿ne i częste działania zupełnie zniszczonemi zostały. W nich to nareście znaleść można zadziwiające rozmaitości: iedne i te¿ same leśnictwa, w niewielu latach po trzykroć mierzone i dwakroć urządzone, *Putnocno-Amerykańskie* rośliny w piaszczystych umieraiące pustyniach, wielkie *plantacye dębowe* na gruncie borowym w pośród *sosny* buyno i naturalnie rosnący, *Kuny* stadami w *Bażaniarniach*, i wszędzie podobne tylko sprzeczności. Przystanie czytelnik dziwić się tym sprzecznościom, kiedy się dowie, że te lasy służyły za naukę praktyczną dla biórowych Rządu leśnego, którzy innych zapewne niewidzieli, a z tych swoje rozumowania i wyobrażenia niby na doœwiadczeniu wsparte, czerpali. Wielu innym zaś występującym na mistrzów w téj sztuce służyły do popisów, tak, że ie za kamień probierczy w wszelkich przedsiębranych operacyach uważano, co dało powód w niektórych okolicznościach, do wielu śmieszności iak np. officyałści leśni *Magdeburgscy* i *Halbersztadscy* pod swym dozorem same tylko lasy wyrębne maiący, otrzymali *dzienniki* i

wzory do rachunków z drzewa użytkowego i budulcowego, które lubo dobrze ułożone i wypracowane były, tę tylko miały niedokładności, iż w tych Leśnictwach do niczego użytemi byż niemogły it.d.

Za zasadę do wyrachowania lasów niżej wyrażonych, przyieliśmy Morgi Madgdeburgskie, licząc każdy od 2000. prętów reńskich po 25,920. stóp □ reńskich, milę zaś □ zawierającą w sobie 22,222 takichże Morgów i 40 □ Prętów.

I. *Marchia stara* podług nayistotniéyszego wyrachowania ma obszerności 447. mil □ na téy przestrzeni znajduie się lasów pomiérzonych rządowych, do których i Lasy fundacyi duchownéy policzone zostały (b) razem - - - - MM. 1.078,099.

Lasy mieyskie obeymuia - - 266,124.

Lasy prywatnych Obywateli - 586,124.

w Ogóle MM. 1.930,345.

Zatém na iednéy mili □ iest 4.320 MM.

lasu a że na niéy 1865 głów ludności mie-

(b) W piśmie niemieckiem umieszczone są w tym miéyscu poszczególnie nazwiska leśnictw i straży oraz ich obszerność, które iako mniéy polaka interesujące, przez Redakcyą Sylwana wypuszczone zostały.

szka, przypada więc z podziału na każdą głowę $2\frac{1}{3}$. Mg: lasu.

Co do dochodu z tych lasów, niemożna udzielić pewnych wiadomości, dla braku dokładnych podań. Podług otrzymanych iednak naywyższych podań, dochody z lasów królewskich wynoszą rocznie około 240,000 Talarów (1.440.000 zł. p. czyli każdy Morg czyni 3 d: g: ($22\frac{1}{2}$ gro: pols.) nieliczono zapewne ieszcze do tych dochodów wydatku drzewa bezpłatnego, który iest częstokroć znaczniejszy aniżeli drzewo przedane.

Lasy te składaią się w większey części z gatunków drzew następujących iako to: *Sosny, Olszy, Dębów i Brzozy*. — Grunt w ogólności wzięty iest piaszczysty i zły. Lasy królewskie są wszystkie pomierzone, także częścią kilkokrotnie podzielone i szacowane przez co (wyiąwszy lasy szląskie i frankońskie) od roku 1779 do 1806 wyłożono na nie kosztów 287,827 Talarów (1726,962 zł.) z któręy to summy, większa część na *Marchię starą* przypada.

W roku 1740 rzuconą była naypiérwsza myśl zaprowadzenia porządnego gospodarstwa leśnego. Opuszczenie i zaniedbanie lasów nieuszło baczności *Fréderyka Wielkiego*, że iednak mylne w tym miał wyobrażenia nie-

można mu żadnych w téj mierze czynić zarzutów. Trzymał się zasady: « iż, im częściej Las jest odnawiany, tym większy pożytek przynosi » z tąd zatém przeznaczoną została dla drzewa sosnowego *koley* 70 letnia.

W latach 1754 - 1764 - 1770 - 1786 wydane zostały nowe przepisy o *Podziałach szacowaniu i zagospodarowaniu Lasów*, które przez swoje różność poprzednie Urządzenia zniweczyły. Od roku 1786 zaczęła się *Epoka Gospodarstwa Leśnego* podług zasad P. *Burgsdorfa*, którym Nadleśny Jeneralny P. *Kropf* lubo żwawo, lecz zrazu bez skutecznie opierał się, a które w następstwie istotnym uległy odmianom. — Od roku 1800. do 1806. zdawał się *Wydział Leśny* bydź niepewnym swych działań, gdy wiele sprzecznych i różnych zdań powstało, tak, że o wszystkim wątpić zaczęto. — Nieszczęśliwe położenie Państwa od roku 1806. sprawiło, iż Lasy prawie zupełnie pozbawione zostały troskliwości Rządu, nie myślano nawet, iak tylko o zyskach z nich ciągnąć się mogących, aż wreście Kanclerz *Hardenberg* zwrócił na nie swe oko, i do stéru powołał znanego i w całych niemczech szanowanego P. *Hartig*, któremu dopiero pełen talentów Minister Skarbu *v. Bülow* do skutecznego działania dopomógł — Każdy teraz

dobrze myślący Prusak i Leśniczy, zwraca chciwie swój wzrok na tych Mężów, i oczekuje przyszłych pomyślnych skutków. Nieznaczny iednak dotąd postęp w ich działaniach pochodzi tylko z poprzednio wydanych zawikłanych i błędnych przepisów. Nie miejsce tu objaśniać ie, dosyć że przekonanie mieć możemy, iż wszelkie zawady uprzątnione zostaną, i *Gospodarstwo lesne*, stanie na tym samym stopniu doskonałości, do którego od dawna inne gałęzie *Administracyi krajowej* doszły.

Mamy już tego dowód w wydaney nowéy Instrukcyi «*o uprawie Lasów Królewskich*» która z tak wielką przezornością do rozmaitości położenia iest zastosowana.

Nie mało ucierpiały lasy *Staréy Marchii* w ogólności, a na wielu miejscach, brakuie oddziałów *starodrzewem* zarosłych, przyczyny tego są; częścią owady, miejscami służebność i defraudacie, w innych zaś korzyści i widoki osobiste niektórych *Officyalistów* leśnych.

Te więc przeciwne zasadom gospodarczym postępowania, nie mogły dotąd dać pomyślnego rezultatu, lecz teraz widocznie zdaia się te lasy wychodzić z nierządu, i każdy, nawet nieznający się na *Leśnictwie* przyzna, że szczególnie P. *Kropf* Nadleśny Jeneralny z przykładną gorliwością czuwa nad

powierzonemi mu Leśnictwami i ich uprawą, skutek lepieyby ieszcze pracy iego odpowiadaf, gdyby- często sprzecznych wyobrażeń niemiał iak n. p. przy sadzeniu Dębów.

Polowanie na grubego zwierza (*polowanie wyższe*) po większey części w *Marchii staréy* iest Królewskie; mogłoby bydź bardzo dobre, gdyby Rząd i officyaliści leśni do tego przykładali się. Lecz trzech iuż Panujących niebyło miłośnikami *Myślistwa*, częścią Król chce mieć zwierzynę tak ograniczoną, iżby żaden z poddanych niemiał powodu użalania się na szkody, iakie im wyrządza, częścią téż francuzi pod czas swego pobytu między *Potsdamem* i *Berlinem* nie mało wyniszczyli.

W niektórych przecieź leśnictwach dostawiających zwierzynę na kuchnię królewską, iest pomimo tego *zwierzostan Jeleni i Danie li* bardzo dobry i polowanie wszędzie byłoby lepszem, gdyby umiano go urządzać; co rzadko kiedy zdarza się, albowiem lubo w ogólności *Marchianie, Szlązacy, Pomeranie i Prusacy* są dobrymi myśliwemi na ptastwo, nierozumieją iednak w cale nic o polowaniu na grubego zwierza, z wielką nawet trudnością przyszóby znaleźć w tych prowincyach myśliwych, trudniących się *polowaniem wyższym*. —

Najdogodniejszy sposób ubijania grubego zwierza dla takich myśliwych jest wytropienie i podejście go, czego równiny tych okolic pozwalają. Psów do wytropienia już postrzelonego zwierza grubego (c) i do wyszukania zwierza po tropach świeżych (d) dla braku nie używają wcale. *Polowanie małe* również nigdzie nie jest doskonałe, lecz w ogólności lepsze od *polowania wyższego*.

Płaca Oficialistów leśnych nie jest jednakowa, tę którą Nadleśniczy ma wyznaczoną Etatem, można w średniej proporcji na 600 Talarów (3,600 zł.p.) oznaczyć, lecz chociaż oprócz tego żadnych innych akcydensów niepobierają, przecieź mało bardzo jest takich, którzyby nawet niekorzystając z nieprawych zysków, więcej dochodów nie mieli. Przydany do posad leśnych grunt i inne emolumenta, a szczególniej opłata od każdej fury drzewa, podwyższą płacę do 2-3000 Talarów. Z pewnością więc powiedzieć można, iż w żadnym innym państwie Officialiści leśni przy daleko większych zatrudnieniach, nie są tak dobrze wynagrodzeni jak w Prusach; w żadnym też innym Państwie, nakłady na ad-

(c) Zwanych po Niemiecku *Schweisshund*.

(d) Zwanych po Niemiecku *Leithhund*.

ministracyą porównane z dochodami leśnemi nie są tak znaczne.

Lecz dosyć o *Marchii staréy*- zabrała ona nam obszerne miejsce w tym rozdziale dla tego, że iako Prowincya wzorowego gospodarstwa leśnego wystawiona była, i że unikając częstego powtarzania, namieniło się to, co w ogólności o służbie leśnéy powiedzieć można.

II. *Marchiia nowa* ma powierzchni 206 mil □ na której znayduie się lasów rządowych czyli Królewskich (e) 550,617MM: — Do téy obszerności należą ieszcze znaczne lasy zniesionych fundacyi duchownych, przeszło 100,000 Morgów wynoszące, te iednak tu nie są umieszczone, albowiem lubo wszystkie pomierzone zostały, przedsięwzięto iuż szrodki do szczegółowego ich pozbywania.—

Powierzchnia lasów prywatnych Obywateli w *nowéy Marchii* nie iest dokładnie wiadomą, zdaie się iednak mniéy ich posiadać iak *Marchiia stara*. W ogólności iest ona obfitsza w lasy, co się osobliwie do dóbr szlacheckich ściąga. -- Maiątek (n.p.) *Beutnitz* ma blisko 50,000 Morgów Lasu. A gdybyśmy

(e) W piśmie niemieckim iest w tém miejscu tabelaryczne wyszczególnienie Urzędów leśnych, Straż, i i ich obszerności.

przyjęli taki tylko stosunek lasów prywatnych do królewskich (łącznie z wcielonymi lasami duchownemi) jaki jest w *Marchii staréy*, powinni być lasów prywatnych Morgów 435,174 — zatem *Marchia nowa* liczyłaby razem 985,791 Morgów obszerności lasu, z której przypada na milę \square 4,780 Mg. — Że zaś na takiéj mili jednéy jest ludności 1,539 głów, wypada więc z podziału na każdą głowę, przeszło trzy Morgów lasu.

Dochód z lasów nie jest tu większy jak w *Marchii staréy*, gdyż lubo w średniéy proporcji wydatki drzewa bezpłatnego są mniejsze, cena drzewa téż za to jest niższą — co się zaś po większéj części o lasach *Marchii staréy* wyżéj powiedziało, zastosowaniem i tu być może, a w szczególności co do *Drzewostanu*.

W rozległych Leśnictwach prawie wszystkich, znaleźć można licznie rozmnożone plemie wilków, które bez przeszkody tam się utrzymują i znaczny uszczerbek i szkody polowaniu czynią. —

Obfitość drzewa w niektórych Leśnictwach bywa potrzebowaną przez *Huty szklane*, w innych zaś dla znacznych nakładów przewozu, bezużytecznie bardzo wiele gnie.

III. *Pomeraniia wyższa i niższa* mają powierzchni 506 mil □, na któryj iest lasu rządowego (f) 628,627 MM.

O lasach prywatnych Właściciele nie pewnego udzielić niemożemy — Prowincyje te w ogólności nie są tak obfite w lasy iak *Marchiia stara i nowa*, niemają tyle dóbr rządowych. — Jeżeli więc przyimiemy stosunek lasów rządowych do prywatnych, taki sam iak w poprzednio opisanych prowincyach, nie ustanowiemy zapewne za wielkiéj obszerności lasów prywatnych — Podług takiego wyrachowania zawieraćby powinny MM. 439,600, a cała powierzchnia lasów téj prowincyi MM: 1,068,227 — Z téj ogólnej obszerności przypadałoby na iedną milę □ (na któryj 1,015 głów ludności znajduie się) 2,130 Morgów lasu — na iedną zaś Głowę przeszło dwa Morgi.

Grunt leśny. w *Pomeranii* daleko iest lepszy iak w obu *Marchijach*, na nim bowiem znajduie się więcéj drzewa *liściowego*, a pomiędzy temi piękne *Buki*. — Nierówny podział lasów w téj prowincyi sprawia, iż niektóre okolice mają drzewa w obfitości, pod-

(f) Jest umieszczone w piśmie niemieckim tabelaryczne wyszczególnienie pomierzonych i niepomierzonych Leśnictw, Straż, i ich obszerności.

czas kiedy inne niedostatku tego Artykułu doznają. -- Niedostatkowi temu zapobieżonoby przez zaprowadzenie lasu w tych obszernych i nieprzeznaczonych równinach, teraz na samą tylko paszę Bydła i trzody używanych, które mają grunt zdolny do uprawy leśnej- z łatwością można wyrachować ich powierzchnią, biorąc obszerność lasów i gruntów ornych w stosunku do szczupłego zaludnienia téy części kraiu. W żadnéy części Państwa Pruskiego niemasz tyle nieużytków rolnych, a Rządowi pomimo łożonych starań nieudało się kray ten do lepszego stanu gospodarstwa doprowadzić.

Co się tycze dochodu, z lasów ten iaki był w roku 1798. i 1799. dotąd niepowiększył się, wynosi zaś rocznie talarów 75637. (453822 zł.) (g). —

Ztąd pokazuje się że ieden morg lasu czyni rocznego dochodu 2. dg. 10. pf. (21 $\frac{1}{4}$. gro. pol:) do tego nieliczono ieszcze wydatków drzewa bezpłatnego, które od dochodów odtrącaią się. Wydatki zaś na koszta administracyi, utrzymanie officyalistów leśnych to iest: *Pensye* i *Emolumenta*, koszta *uprawy*, *Pomiarów*, *Budowli leśnych*, *Wyrobiana*, odeymia 40. Procent od powyższego surowego

(g) W piśmie niemieckim iest poszczególne wyrachowanie ile każde Leśnictwo rocznego dochodu przynosi.

dochodu. Powody tak szczupłego dochodu na innem mieyscu rozwiązane zostaną.

W niektórych leśnictwach *Pomeranii*, *polowanie wyższe* ma mieysce, w ogólności iest dobre polowanie na *ptastwo*, szczególnie zaś celuie polowanie *wodne* czyli *blotne*.

IV. Wiadomości o lasach *Szląskich* zasiągnąć niemożna było innych nad te, które powszechnie są znaiome; albowiem dotąd ieszcze nie wszystkie pomierzone zostały. --- Przez zniesienie dóbr duchownych znacznie pomnożyły się; gdyż niektóre klasztory i Instytutu iak n. p. *Leubus* i *Trebnitz* i t. p. miały bardzo piękne lasy.

Powierzchnia lasów królewskich które w dwóch Departamentach to iest: *Wroctawskim* i *Liegnitzkim* są położone, ustanawia się do - - - - - 790,000. MM.

Powierzchnia lasów prywatnych właścicieli - - - - - 2,960,000. MM.

Razem 3,750,000. MM.

Prowincya ta ma 683. mil □ obszerności i na kaźdey mili z wyrachowania ogólnego iest 2,960. głów ludności -- zatem wypada na iedną milę □ 5,496. Morgów lasu, na iedną zaś głowę nie zupełne dwa Morgi.

Tak znaczna ilość lasów w tęg zaludnionég i oświeconég Prowincyi pochodzi z tąd:

że w Szląsku niższym okolice piaszczyste obfitują w lasy, a w Szląsku wyższym położenie wzgórzyste, niedozwala czynić z gruntów innych użytków, iak zapuszczając je na las. ---
 W Szląsku niższym są lasy wysokopiennie olszowe i wzdłuż Odry bardzo zniszczone lasy dębowe. W okolicach mnięj obfitujących w drzewo około Wrocławia, Liegnitz i t. d. lasy wyrębne, w lasach górzystych panują *Swirki* miejscami tak pięknie wzrosłe, że nawet w *Schwartzwald*, w *Harzu* i w *Turyngii* rzadko podobnych znaleźć można. W ogólności lasy te tyle są zruynowane, ile źle zagospodarowane. Najlepsze oddziały *Starodrzewu* znaleźć można ieszcze w lasach po zniesionych klasztorach i w górach, gdzie miejscowość niedozwoliła łatwego przystępu, a tém samym z nich i użytku.

Lasy Szląskie do roku 1806. nienależały pod zarządzenie Rządu leśnego Państwa Pruskiego, lecz zostawały pod bezpośredniem Zwierzchnictwem Ministra rządzącego w Szląsku, z czego iednak nienastąpiło ulepszenie ich stanu.

Wydane od roku 1756. do 1788. szczególne dla téy Prowincyi dwie ustawy leśne, niebyły zdolne ich urządzić, lecz raczëj bardziëj im zaszkodziły, aniżeli pożytek iaki przyniosły.

Zyczylibyśmy więc widzieć podwoione teraz starania i zwróconą całą uwagę na te zniszczone lasy, zwłaszcza, że ciągłe trwanie istniejących w Szląsku fabryk żelaza i innych, zależy od dobrego stanu lasów.

Prywatnych Właścicieli lasy, zawierające w sobie po 100,000. Morgów, bardzo często widzieć można. Najznaczniejsze są: *Oels, Pleśna, Militsch - Frachenberg, Schafgotsch, Fürstenschtein, Sagan, Carolath* i inne; każdy z tych lasów jest obszerniejszy, aniżeli te, co do niektórych Xiążąt panujących byłéy Ligi reńskiéy należały. — Zagospodarowanie ich w ogólności jest złe. — W wielu bardzo dobrach mających około 8-10000. Morgów lasu, rząd nad nim jest poruczony oficjaliście iakiemu ekonomicznemu i ztąd wnosić naturalnie można, że tenże wprzód myśli o rolnictwie i owcach a potem o lesie. —

W obszerniejszych cokolwiek lasach dozór bywa oddany najczęściej strzelcowi nadwornemu, i łatwo sobie wystawić można, iak lasy zachowywane są pod rządem człowieka, który lat kilka na nauce myślistwa unieuka strawiwszy, potem cały ciąg życia swego strzelbę panu nabiał, lub stołową z talerzem pełnił służbę. Moźnaby wprawdzie

z tego ogólnego obrazu zrobić nieiaki wyjątki, lecz te są bardzo rzadkie. — Szlachta nadto mało ma wyobrażenia o Leśnictwie ażeby pojąć mogła, iż większe nakłady leśne za pomocą doskonałych officyalistów stokroć się zwracają, a przy całym oświeceniu iakie posiada, pomimo nawet, że w Szląsku niewielka zachodzi różnica między szlachtą i ukształconemi mieszczaninami; niemoże szlachcic swego uprzedzenia dość przewyciężyć, ażeby między officyalistą i sługą należytą uczynił różnicę.

Postanowienie Królewskie z dnia 14go. Września 1811 roku pozwalające każdemu właścicielowi dowolnego rozrządzenia swoim lasem podług upodobania, na pozór okazało okropne skutki dla lasów prywatnych, każdy bowiem skoro dochód z rolnictwa był mały, starał się ciągnąć iaki tylko mógł zysk z lasów na zaspokoienie swych potrzeb; lecz mądry Prawodaca przewidując te skutki grożące zupełnemu zniszczeniu lasów, uważał je za iedyny środek aby lasy na przyszłość doprowadzić do tego prawdziwego stosunku w iakim z rolą być powinny i aby zapewnić sobie doskonałe ich uprawianie iak o tém na swoim miejscu wspomniemy.

Dochód z lasów Królewskich przed przyłączeniem lasów po-duchownych wynosił do 82,000. Talarów (492,000. złp.) nielicząc w to drzewa bezpłatnie wydanego.

Polowanie wyższe wyjąwszy u niektórych prywatnych obywateli, w ogólności, jest złe, w górach byłoby lepsze gdyby go *ogarami* niedopełniano.

Małe polowanie bardzo rzadko gdzie, do brém znaleźć można. Na wielkich jeziorach pod *Militsch* można mieć piękne polowanie *wodne*.

V. *Prusy Wschodnie* mają powierzchni 409. mil □ na której znajduje się pod lasami Królewskimi (h) 997,912. Morgów 114. Prętów □. Lasy prywatne podług okomiaru i tax krajowych są wyrachowane przeszło na 700,000. Morgów, zatem obszerność lasów w téj Prowincyi wynosiłaby około 1,700,000 Morgów, z tych na iedną milę □ mającą 1357. głów mieszkańców, przypada z wyrachowania 4157. na iedną zaś głowę przeszło trzy Morg. lasu. —

Dochód z lasów królewskich do roku 1806. wynosił około 82000 Talarów (492000. złp.) rocznie, później iednak znacznie się zmniejszył.

(h) W piśmie niemieckim jest umieszczone tabelaryczne wyszczególnienie leśnictw i ich obszerności.

Wszystkie lasy ogólnie niemało ucierpiały przez wojny, które swe okropne skutki w tych częściach państwa wywierały, w ówczas zmniejszyła się i pogorszyła policya leśna, a potrzeby wskazały niejednemu właścicielowi szukać zasilku w zysku z lasów.

Grunt leśny powszechnie jest dobry, i tam gdzie odbytu na drzewo niema, można znaleźć doskonałe oddziały lasu, przeciwnie zaś bardzo przerzadzone tam, gdzie jest sposobność wywozu. — Marnotrawstwo drzewa w téj prowincyi doszło już do wysokiego stopnia, im bardziéj się iednak z Niemczech oddalamy, zdaie się byđź ieszcze więkším.

Do złego stanu tych lasów przykładają się i służeńności, które częścią przez rozporządzenia leśne, częścią przez prawa dążące do udoskonalenia rolnictwa, na przyszłość ograniczone byđźby powinny.

Oprócz polowania *na ptastwo*, inne w tych okolicach niemoże byđź dobrem, albowiem nietylko liczne stada wilków, ale nawet *psy gończe i harty* są temu na przeszkodzie. Liczba *Eosi* zaczyna się znowu powiększać, ato z powodu, że podług nowszych rozkazów polowanie na ten gatunek zwierza zupełnie bronne zostało, bez których byłby już prawie ze wszystkiém wytępiony.

VI. *Litwa Pruska* ma obszerności 295. mil □ na téj powierzchni znajduje się lasów królewskich (i) 970,242. MM. 132. prętów □ Lasy prywatne w Litwie podług zapewnienia doświadczonego pisarza Pruskiego *P. Baczeko* wynosiły w roku 1811. 651,118. Mg. a zatem na całej powierzchni téj Prowincyi jest lasu 1,621,360. Mg. Z podziału téj ogólnej masy przekonywamy się, iż na jedną milę □ (na której 1,348. głów ludności mieszka) przypada 5,496. a na jedną głowę przeszło cztery Mg. lasu.

Z wyrachowania tego pokazuje się, iż w Litwie lasy mało wartości mają. Przy każdym zaspakowaniu potrzeb, jest zawsze ogromne marnotrawstwo drzewa, są nawet Plebani i Nauczyciele do 300. fur Deputatu drzewnego rocznie pobierający, a przecieź ieszcze i tak w lasach bardzo wiele drzewa gnie. Są oddziały w niektórych Leśnictwach iak n. p. w *Jansburgskim*, w których w kilku latach stopa ludzka niepowstanie, gdzie wilki bez żadnej przeszkody utrzymywać się mogą, ale za to też są może zupełnie zniszczone inne oddziały, z których dla położenia wygodnie drzewo wywo-

(i) W piśmie Niemieckim jest tabellaryczne wyszczególnienie Leśnictw i ich obszerności. --

zić można. — Kradzież i Defraudacya niema-
 ią tu mieysca, albowiem każdy bez przesko-
 dy tyle drzewa wziąć może ile potrzebuie,
 te potrzeby są często niemałe, iak n. p. do
 Dróg, Budynków, Płotów, i do wszystkiego
 innego używają drzewa. — O udoskonaleniu
 tych lasów ani myśleć podobna, gdyż ieden
 Morg lasu w Litwie czyni 1. d. g. 6. pf. (11¼.
 gr. pol.) rocznego czystego dochodu, śmieszna-
 by zatem było rzeczą dla takiego szczupłego do-
 chodu czynić nakłady pieniężne na uprawę
 lasów. Urzędnicy leśni niemaią prawie in-
 nych zatrudnień iak zawiadywać wyrąbaniem
 i sprzedażą drzewa, z tąd też nienaywygo-
 dnieysze ich położenie i dla téy to przyczyny
 w tamte okolice o posady niedobiią się bar-
 dzo. — W Litwie, w zachodnich Prusach i t. d.
Nadleśniczy ma pod swoim zarządzeniem do
 300000. Mg. lasu, z tego dostaie się pod do-
 zór *Strażnika* mniej umiętneego do 36,000
 Mg. które obéysć i pilnować winien. Wśród
 téy Pustyni zakopany officyalista leśny niewi-
 dząc nayczęsciey tylko chłopa polskiego nie-
 umieiącego po niemiecku, musi się wyrzec roz-
 koszy świata i poprzestać na utrudzaiącym po-
 lowaniu i gorzałce. — Wynadgrodenie offi-
 cialistów leśnych iest mało znaczące, składa
 się po większey części z roli i innych użyt-

ków, a i tak koszta na administracyą łożone, częstokroć do 50 procentu czystego dochodu dochodzą. — Niemożna zatem wcale myśleć ani o *użytkowaniu* ani o *uprawie* tych lasów, aż póki ta część Państwa ulepszoną i zaludnioną niezostanie, czego po iéy położeniu i dobroci gruntu spodziewać się należy. —

Z trudnością znaleśoby można w czémkolwiek większý różnicę, iak między lasami *Magdeburgskimi*, do opisania których zabieramy się, a między temi co ie dopiero opisaliśmy. W lasach *Magdeburgskich* płaci kupiec za sążeń drzewa 12 do 16 Talarów, nim go jeszcze użyje, w lasach *litewskich* podobny towar częstokroć nic nie kosztuje nad pracę wyrabiania, a przecież lasy równie iednéy iak drugiéy prowincyi, żadnych rządowi nieprzynoszą pożytków.

VII. *Xięstwo Magdeburgskie* podług podanych w roku 1805 list departamentowi leśnemu, miało w ówczas na swéy powierzchni Lasów Królewskich (k) 113,565 MM 16 pr: reńs: Lasy prywatne ogólnie podaią się na 60,000 MM. Z wyrachowania takiego przypada na iedną milę □ (na któręy 2,849 głów ludności mieszka) 1,664, na iedną zaś głowę $\frac{2}{5}$ Mg: lasu.

(k) W piśmie niemieckim są umieszczone poszczególnie Leśnictwa i ich obszerność.

Etat dla Leśnictw tych Lasów (nim nie-
które prowincye Pruskie po Elbę do Francyi
odpadły) był następujący: (1)

Dochód leśny czynił - - Ta: 23,722 d.g. 16 pf 10
z innych użytków wpłynęło do
kass leśnych --- 1,199 --- 17 -- 3

w summie ogólny --- 24,922 --- 10 -- 1
który niewiele został uszczu-
plony - albowiem:

Na koszta admistracyine la-
sów Magdeburgskich po-
dlug Etatu wyznaczono

- - Tal: 10,418 dg. -- pf 3
-- Pensye - 2,106 -- 17 -- 11
-- Uprawę - 5,416 -- 5 -- , ,
-- Budowle le-
śne - 1,090 -- , , -- , ,

19,030 -- 23 -- 2 --

Podług tego więc obli-
czenia pozostało czy-

stego dochodu tylko 5891 -- 10 -- 11 --

Prawdziwie rzadki dochód z 113,565 Mg.
lasu na dobrym gruncie, w większey części
dobrej zwartości, - w takiéy okolicy która dla
braku i drogości drzewa, uskutecznia opał
słomą, torfem i węglem kamiennym. -- Kto
jednak zna bliższe tych Lasów stosunki z ła-

(1) W piśmie niemieckim wykazany jest dochód każdego
w szczególności Leśnictwa.

twością to zagadnienie rozwiąże. — W ostatnich już latach dochód czysty z tych Leśnictw dochodził do 16 - i 18,000 Talarów, a dochód surowy do 40,000 Talarów (240,000. zł. pol.) rocznie. —

Odkładamy dalsze nasze uwagi względem lasów Magdeburgskich, dopóki niepoznamy lasów Xięstwa *Halbersztadskiego*, w których równe stosunki znajdziemy.

VIII. *Xięstwo Halbersztadt i Hrabstwo Hohensztein* w czasie odpadnięcia od Prus miały w 46. milach \square swojej powierzchni lasów królewskich (†) w ogóle 63,241 MM: do czego *Kwedlinburgskie i Rambergskie* lasy z kilku tysięcy Morgów składające się wliczyć wypada. — Lasy prywatne są obszerniejsze gdyż same Leśnictwa Hrabiego *Wernigerode* i należące do dóbr *Meisdorf i Falkenstein* są bardzo znaczne. — Przyimiemy tedy, że lasy te 70,000 Mg: a wszystkie razem wzięte 140,000 Mg: obeymuia; z których przypadnie na jedną milę \square 3,044 Mg — a że na nięj jest 2,994 głów ludności, liczyć więc można na każdą głowę ieden Morg Lasu. —

Dochód z lasów był tu znaczniejszy iak w Xięstwie Magdeburgskim, ponieważ daleko

(†) W piśmie niemieckim są wykazane szczególne Leśnictwa i ich obszerność. —

mniejsze są wydatki drzewa bezpłatnego, i wyłączywszy *Straż* iedną *Bennekenstein* która mało dochodu przynosi, możnaby dochód z lasów *Halberszadtskich* blisko po 12 d.g. (3 zł:) od Morga ustanowić. —

Lasy Xięstwa Magdeburgskiego składają się z czterech Leśnictw przeszło 10,000 Morg: obszérności mających, w których iest las sowny i inny *wysokopienny* — resztę zaś Leśnictw są *wyrębnie* zagospodarowane i mają wszystkie dobry grunt leśny. — Lasy *Halberszadtskie* są *wyrębne* mieszane z drzewem większym — *Goslar*, *Bennekensztein* i *Hasserode* mają drzewostan *swirków*. — W tych także Leśnictwach iest grunt dobry chociaż skalisty. —

Lasy w obu tych Prowincyach są może lepiéy zagospodarowane i zwarte, aniżeli w innych Leśnictwach Państwa Pruskiego. — Nieznaydziemy wcale lub mało gdzie w tych lasach *halizn* czyli mieysc gołych, wyiąwszy tam gdzie okoliczności przeszkodziły *uprawie leśney* iak n:p: w *Königshof*. — Z tąd poszło że te małe leśnictwa dla tych Okolic bezleśnych stały się bardzo ważnemi i że do nich zdatnych Urzędników steruiących dobiérano, iak to n:p: w Osobie zeszłego *Hünerbeina* widzieliśmy. —

Przyczyną dla czego lasy te pod panowaniem Pruskim tak mało czyniły dochodu — jest: *nayprzód*; że rząd niepodwyższał taksy drzewnej, lecz szczególniej w okolicach mało w lasy obfitujących, rozdawał drzewo włościom za cenę, którą cztery razy można było wyżey podnieść iak n:p: w *Hakel, Kletenberg* i t.d — *powtóre*: kosztami administracyą łożone były bardzo znaczne — n:p: w Xięstwie *Halbersztadtskim* mającym 53,000 Morgów lasu, było aktualnych dziewięciu Nadleśniczych, szesnastu leśniczych, w gotowiznie i emolumentach przeszło 12,000 Talarów (72,000 z.p.) rocznie pobierających — oprócz tego ieszcze Nadleśny Jeneralny i Radca leśny mieli wyznaczone 3,000 Talarów, (18,000 Z. p.) tak, że samo utrzymanie Officialistów leśnych do 15,000 Talarów (90,000 Z:p.) kosztowało, którzy za tę zapłatę żadney nawet Pracy nie mieli do podeymowania, gdyż do zaprowadzonego tam stałego porządku i to należało, ażeby Nadleśniczy nie więcéy iak raz w rok do lasu udał się, w ten czas, kiedy Nadleśny Jeneralny ziechał do obeyrzenia Lasów. W *Magdeburgskim* Xięstwie znalazły często miejsce niewłaściwe wydatki bezpłatnego drzewa, i administracya równie była kosztowna iak w *Halbersztadtskim*. — J tu Rząd nie-

uważał lasy za źródło pieniężne, lecz jako posiadłość do niego należąca, która za pomierny czynsz więcéy dla poddanego, aniżeli dla rządu była zagospodarowaną. — Jnny wcale miał zamiar Rząd Westfalski i niech nam wolno będzie rzucić wzrokiem na położenie tych lasów. —

Królestwo Westfalskie podług otrzymanych urzędowych doniesień miało 3,714,640. Mg. lasu, po większém części w dobrym stanie, miernie równego i korzystnie w całym kraiu rozłożonego — Dekret z dnia 29. Marca 1808. r. iak równie i całe urządzenie administracyi leśnéy, zasłużyłyby w prawdzie na zarzut, że więcéy zwrócono uwagi na zysk i pożytki z lasów obecne, aniżeli utrzymanie ich nadal w przyzwoitym stanie — lecz z drugiéy strony przyznać należy że tym iedynie sposobem wielu złemu zapobiegło się. —

Jeżeli rozważemy, że wielu ukształconych i zdatnych otrzymało przyzwoite przeznaczenie — że niektóre zadawnione uprzedzenia zupełnie będą wygluzowanemi — że nareście uciążliwe i nieznośne służebności leśne ograniczonemi zostały, spodziewać się po tym wszystkim należało, że gospodarstwo leśne w Westfalii do wyższego posunie się stopnia. — Ale, niestety! oczekiwania nasze

stały się daremnymi. — Nietylko nierostropne Marnotrawstwo Króla, a ztąd powstałe potrzeby skarbowe które na rekwizycye francuzkie po większý części samym drzewem zaspokoione zostały — lecz nadto gniazdo podłych ludzi którzy wlasach upatrywali źródło swego z bogacenia, stały się powodem ich zniszczenia. — Cóż mógł gospodarny *Witzleben* przeciwko Marnotrawcy *Malchusowi*? (m) Ręby były podwoione, cena drzewa dla biednych Włóścian podwyższona, na uprawę nic niełożono, — lasy zostały zniszczone, a Rząd żadnych z nich zysków nie miał, bo kanały boczne odciągały wpływy kassom publicznym. — Wiele Leśnictw zmarnowano, a kto był zwrótny i umiał interesa dobrze kierować, złatwością mógł zostać posiadaczem lasów, chociaż tylko był ich administratorem, iak się to zdarzyło pod *Egeln* w Magdeburgskim Lepięy daleko było byđź *Kreaturą* francuzów i pochlebcą, iak podściwym i zdatnym Leśniczym, a kto takim byđź niechciał porzucić z ochotą służbę. — Jakże więc tam lasy mogły byđź dobrymi? szkodliwe skutki z takiego rządu dadzą się ieszcze czuć dość długo — lecz czyliż przez zniesienie wszystkich rozpo-

(m) *Witzleben* Nadleśny Naczelny, a *Malchus* Minister finansów bylego Królestwa Westfalskiego

rzędzeń byłego Rządu Westfalskiego, będzie im zapobieżono? — Czyliż te dawne i poprzednie rozporządzenia były wszystkie tak doskonałe, ażeby ie bezwarunkowo przywrócić? Zdaie się, że (bez uprzedzenia) niebyłoby hańbą dla Niemca i od francuzów czegoś się nauczyć — tak dalece zapał miłością oyczyzny unosić się niepowinien, ażeby tylko dla tego najlepsze korzyści odrzucać, że pochodzą od obcych — zapatrujemy się na innych, korzystamy z mądrych rad każdego, nieustawamy w gorliwości i szczérym tchnieniu dla Oyczyzny, niedozwalamy nieprzyjaciom znowu w stąpić na ziemię naszą — ale Nauka nam przez nich dana niech nie będzie dla nas bezużyteczną. —

Wróćmy się iednak do lasów *Halberstadtских* i *Magdeburgских* — Wszystkie one są pomierzone, a zagospodarowanie ich zasada się na stałych (prawidłach). — Odznaczają się pomiędzy niemi lasy *Wernigerödskie* — wyobrażenie o porządném gospodarstwie leśnym zapewne w nich się zrodziło, i czystość wiakiéy są utrzymywane iest przykładną. —

Połowanie najlepsze iest wlesie *Colbitz* pod *Magdeburgiem*, bardzo dobre w lesniectwach *Wernigeröder* i *Assenburg* i doskonale bywa urządzone. — *Mate polowanie* pomimo

małych i połączonych części lasów i pięknych *miedz polnych* nie iesel tak dobre, bywa iednak w niektórych Leśnictwach lepsze.—

Z resztą Leśnictwa te są raiem dla officialistów w Państwie Pruskim — piękne okice — żadnych defraudacyi — doskonałe lasy — mało pracy — dobra zapłata — dosyć obcowania — i bardzo często dobre polowanie.—

(dalszy ciąg w następującym Numerze)